

staten aan het ontwikkelen is. Het probleem van de solidariteit is precies dat zij niet meer als vanzelfsprekend gevoeld kan worden door eenieders "wederkerig eigenbelang", en dus andere grondslagen nodig heeft. Zie daarover mijn bijdrage in *Samenleving en politiek*, jg. 3/1996, nr. 4, blz. 19-21.

De analyse van de economische crisis in *Het Sienjaal* bevredigt niet omdat er niet alleen betwistbare analyses maar ook tegenstrijdige waardeoordelen in verweven zitten. Dat is tenminste de indruk die bij een eerste lezing ontstaat: op blz. 151 wordt gemeld - en dat blijktbaar als een aan te klagen probleem - dat het inkomen van de OESO-bevolking door de economische crisis daalt, een vaststelling die overigens betwistbaar is. Op blz. 74, 84 en 52 wordt anderzijds gepleit voor het inleveren van welvaart, op blz. 82 lezen we dat Vlaanderen in de evolutie naar een mondiale samenleving "niets" van de eigen sociale verworvenheden mag prijsgeven, "wel integendeel"; op blz. 125 wordt een grotere neiging tot consumptie aangegeven als een van de goede argumenten ten voordele van meer inkomenshervreiding...

[14] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 183.

[15] De beroemde historicus Toynbee was vermoedelijk de eerste die het woord "post-modern" gebruikte, en dat in 1939. Hij situeerde het einde van de moderniteit rond de Eerste Wereldoorlog, en de ontwikkeling van het postmoderne tussen de twee oorlogen. Geciteerd in Thomas Docherty, *Postmodernism, A Reader*. Harvester Wheatsheaf, 1993, blz. 1-2.

[16] De idee van het "witte blad" komt uit een nogal polemische Vrije Tribune in *De Morgen* van 29 oktober 1993.

**Het Sienjaal doorgelicht door economen
door Geert Dancet en François Willekens**

Met *Het Sienjaal* willen Maurits Coppieters en Norbert De Batselier expliciet een breuk forceren met het traditionele politieke denken en handelen. Zij schotelen de progressieve partijen en bewegingen een radicaal democratisch project voor, vertrekkend van een eigen analyse van de huidige samenleving. Als nuchtere Vlamingen stellen we ons de vraag in hoeverre deze analyse leidt tot concreet haalbare voorstellen voor een sociaal-economisch beleid.

De analyse bevat een goede beschrijving van de problemen van de huidige Westerse samenleving. De uitdagingen en economische beleidsvoorstellen die het duo daaruit distilleert, zijn heilzaam te universeel en te voorspelbaar, zodat er voor Vlaanderen weinig unieks en concreets is voorbehouden. Zijn de geschetste problemen dan zo universeel dat de oplossing die ervoor aangereikt wordt, zondermeer in het Frans of het Engels kan worden vertaald en zo worden toegepast op elke

staat of regio van Europa?

Wat is er in Vlaanderen concreet aan de gang? Aan de periode van hoge groei, quasi volledige tewerkstelling en uitbouw van de welvaartsstaat is in 1974 een abrupt einde gekomen. Omwille van de snel gestegen lonen wendden de bedrijven de nieuwste technologische ontwikkelingen aan om productieprocessen veel kapitaalsintensiever te maken. Dat leidde tot massale rationaliseringsinvesteringen. Die automatiseringen hebben vooral niet of lagergeschoolde arbeid uitgestoten, zonder dat rationeler met grond, energie en grondstoffen werd omgesprongen. Die laatste produktiefactoren bleven immers relatief goedkoop.

De internationale mobiliteit van kapitaal heeft de kapitaalsintensivering nog versterkt. Zij gaf het kapitaal immers de mogelijkheid om belastingvrijstelling te eisen, terwijl de belasting op arbeid moest verhoogd worden om de sociale en economische kosten van de modernisering te financieren. Omdat in België de sociale zekerheid bijna uitsluitend wordt gefinancierd door een belasting op arbeid, kon alleen een bijkomende stijging van de arbeidskosten het stelsel in evenwicht te houden.

Deze processen maakten arbeid duurder en kapitaal goedkoper, terwijl juist het omgekeerde had moeten gebeuren om de werkloosheid te beperken. Winnaars waren de kapitaalbezitters en de hogeschoolden. Verliezers waren - en zijn nog altijd - de minder goed geschoolden. Voeg daar nog bij dat hogeschoolden steeds meer met elkaar trouwen en je krijgt het welvarende tweeverdienersgezin dat toch gezellig samen thuis is in het weekend en in de vakantie. Koppels van lagergeschoolden, daarentegen, die omwille van hun zwakke onderhandelingspositie op de arbeidsmarkt steeds flexibeler werkregelingen moeten aanvaarden, kunnen quasi onmogelijk met z'n tweeën voltijds werken. Door het onzekere karakter van hun werk en werkuren kunnen zij zichzelf en hun kinderen moeilijk een zinvol perspectief bieden. Dat is de duale maatschappij in Vlaanderen en niet, zoals meestal wordt beweerd, de tweedeling tussen werkenden en werklozen.

De symptomen van de Vlaamse ziekte

Hoe worden deze tendensen van dualisering

en milieuverloedering in Vlaanderen nu concreet zichtbaar en welke typisch Vlaamse problemen daar nog bij? Wat volgt is onze inschatting van de problemen waar Vlaanderen mee worstelt. Hoewel die problemen deels gemeenschappelijk zijn met de ons omringende landen - hoe kan het ook anders - zijn er toch accenten die zich duidelijker stellen of scherper aflijnen in Vlaanderen. Wij onderscheiden de volgende problemen:

- na een lange periode van inkomensnivellering, een zeer sterk toegenomen inkomens- en vermogensongelijkheid.
- een hoge structurele werkloosheid van vooral lagereschoolden, vrouwen en mannen.
- een concurrentieel produktie-apparaat dat, wil het in de toekomst concurrentieel blijven, nood heeft aan een zeer flexibel arbeidsaanbod.
- een zwaar aangetast milieu dat nauwelijks nog groene ruimte biedt, afvalproblemen die men nauwelijks nog overziet en door het aantal voertuigen op de weg een sterk afgenomen mobiliteit.
- een logge en dikwijls machteloze staatsadministratie, die ondanks bepaalde verbeteringen de laatste jaren, er niet in slaagt geloofwaardigheid terug te winnen.
- een politieke generatie die door haar cliëntelisme en dienstbetoon de gewone mens een fout beeld van de politiek heeft meegegeven.
- een federale staatsschuld die zo'n proportie heeft aangenomen, dat zij een verstikkend beslag legt op de staatsmiddelen.
- een stelsel van sociale zekerheid dat aan de uitgavenzijde bij de beste ter wereld hoort, maar door de wijze van financiering op langere termijn niet in zijn huidige vorm houdbaar is.
- een totaal inefficiënt rechtsapparaat dat alle gevoel van rechtszekerheid opheft.
- een concurrentieel, maar hoogstaand schoolstelsel dat zich richt tot de sterkere leerlingen en de zwakkeren laat vallen.

Een economische remedie voor Vlaanderen

Indien deze probleemstelling juist is, dan kan men zich de vraag stellen wat daar ondermeer op economisch gebied kan aan gedaan worden. Wij weten zeer goed dat de oplossing niet alleen economische remedies vergt, maar beperken ons

niettemin grotendeels tot dit aspect.

Wij onderkennen de volgende oplossingen:

- arbeid moet minder en kapitaal meer belast worden, zodat de rationaliseringsinvesteringen afgeremd worden en zodat bij de modernisering van bestaande bedrijven meer jobs behouden en bij de uitbouw van nieuwe activiteiten meer jobs gecreëerd worden. Lagere werkgeversbijdragen op de bruto lonen liggen voor de hand, met een andere financiering van de sociale zekerheid als logisch gevolg.
- er moet een vermogenskadaster worden aangelegd, zodat op termijn ook het vermogen belast (en arbeid verder ontlast) wordt.
- het gebruik van energie en niet-gerecycleerde grondstoffen moet zwaarder belast (en arbeid verder ontlast) worden. Het taboe dat rust op fors hogere prijzen voor benzine en diesel moet maar eens doorbroken worden en de eis van hoge eco-taksen moet terug opgerakeld worden.
- het commercieel gebruik van gronden (verkoopsruimtes en bijbehorende parkeerterreinen) moet ernstig belast (en arbeid verder ontlast) worden.
- wonen en bouwen in de stad moet goedkoper worden dan op het platteland en een verkavelingsstop moet overwogen worden.
- herverdeling van arbeid moet verder gestimuleerd worden, zodat de werkdruk op de individuele werknemer afneemt en een langere beroepsloopbaan terug dragelijk wordt.
- geleidelijk aan moet een basisinkomen ingevoerd worden dat een echte universele sociale zekerheid biedt.
- het systeem van gesubsidieerde brugpensioenen moet geleidelijk aan geëlimineerd worden, omdat dit onderdeel van de sociale zekerheid zwaar doorweegt op de financiële onevenwichten van het stelsel.
- het gerechtelijk apparaat moet versneld gemoderniseerd worden, zodat het gevoel van straffeloosheid bij allerlei overtredingen verdwijnt.
- het overschot aan personeel in bepaalde overheidsdiensten moet gelokaliseerd worden en productief aangewend worden (vermogenskadaster, perequatie, fraudebestrijding, milieutoezicht, etc.).
- het onderwijs in Vlaanderen moet zijn disciplinair keurslijf afleggen en mag zich niet langer

tevreden stellen met de studieresultaten van haar selectie.

Wat zullen de gevolgen van zo'n remedie zijn?

De voor de hand liggende tegenwerping tegen hogere belastingen op kapitaal en op andere schaarse produktiemiddelen is de kapitaalvlucht die zij zouden uitlokken, met een verdere stijging van de werkloosheid tot gevolg. Dat is een enorme misvatting, die sterk gevoed wordt door het neo-liberale discours. Wat een aandeelhouder van een bedrijf in de eerste plaats interesseert, is immers hoeveel procent netto winst hij per jaar maakt op zijn geïnvesteerd kapitaal. Cru gesteld, als de netto winst niet verandert, interesseert het zelfs een belegger op de Kaaimaneilanden of Jersey niet of het Belgische filiaal waarin zijn geld is geïnvesteerd nu belasting betaalt op grond, arbeid, kapitaal, intrest, energie of grondstoffen. Met andere woorden, als de globale belastingdruk op de bedrijven niet verandert door verschuivingen in belastingen, dan is er geen kapitaalvlucht en verslechtert de concurrentiepositie niet - wat het patronaat namens de kapitaalsintensieve bedrijven ook bij hoog en bij laag zal beweren. Dit alles is geen probleem voor de aandeelhouder.

Voor de bedrijfsleiders creëert men - gelukkig - wel problemen. Als de belastingen op de produktiefactoren waarop ze tot nu toe nauwelijks bespaard hebben (machines, energie, grondstoffen) stijgen en als arbeid, die ze tot nu toe zoveel mogelijk uitgestoten hebben, goedkoper wordt, moeten zij hun beleid wel omgooien, willen zij hun winsten behouden of verder vergroten. Ze zullen namelijk moeten besparen op de duurdere produktiefactoren. Met andere woorden, er zal heel wat werk aan de winkel zijn voor ingenieurs en organisatiemanagers, die alle produktieprocessen zullen moeten hertekenen in plaats van blind te denken aan automatiseren.

Op die manier slaat men niet twee, maar drie vliegen in een klap: de kansen van de lagergeschoolden op een job stijgen, terwijl het ongebreidelde gebruik van machines en schaarse milieugoederen zal afgeremd worden. Bovendien krijgt de sociale zekerheid een solidere financieerbasis.

Omdat de vraag naar ongeschoolde arbeid weer zal toenemen en het aanbod ervan zal afnemen, zal de onderhandelingspositie van de lagergeschoolden op de arbeidsmarkt automatisch sterker worden, zeker in België met zijn grote syndicalisatiegraad. De vakbonden kunnen dan de nefaste vormen van flexibiliteit afremmen. Zo kan de basis gelegd worden voor het tegengaan van de dualisering van de maatschappij, wat trouwens op dat ogenblik in het belang is van de verschillende betrokken partijen. De wijziging van de economische machtsverhoudingen lijkt ons een betere basis voor verandering dan het geloof dat de zwakere groepen in de maatschappij contracten moeten afsluiten met de sterkere groepen, die helemaal geen vragende partij zijn.

Wat met het economisch contract?

De bedoeling van onze voorstellen is dat er weer een beter evenwicht komt tussen kapitaal en arbeid, lager- en hogergeschoolden, vermogenden en minder vermogenden, de privé- en de publieke sector, welvaart en welzijn, de behoeftenbevredigende mens en het milieu.

Stemmen deze voorstellen overeen met het economisch contract van de initiatiefnemers van *Het Sienjaar*? Gedeeltelijk wel, omdat we van dezelfde universele doelstellingen vertrekken. De economische voorstellen van *Het Sienjaar* zijn echter zo vaag, dat zij bruikbaar zijn voor een politiek pamflet van om het even welke goedmenende partij. Eerlijk gezegd durven wij geen enkel voorstel aanwijzen waarvan we zeker zijn dat het niet in het huidige Vlaamse of federale regeringsprogramma van CVP-SP staat. Wij dachten dat voorstellen van economisch beleid gedurfder en tastbaarder moeten zijn om hoop op radicale genezing te bieden. Nu gaapt tussen de uitgangspunten van het project en de voorstellen zo'n kloof, dat het niet duidelijk is hoe de weg kan afgelegd worden. Daarom onze keuze voor concrete voorstellen.

Is een 'contract' trouwens wel haalbaar? Naar onze mening kan een contract slechts wanneer er twee of meer evenwaardige partners zijn. Dat was zo in de gouden naoorlogse jaren, maar vandaag is dat niet meer zo, juist omdat de arbeidersbeweging zo verzwakt is. De werkgevers on-

derhandelen nu vanuit een zetel. Van een eerlijk toekomstcontract kan dan ook geen sprake zijn...

Daarom leggen wij niet zoals de meeste economen het accent op het herstel van de marktevenwichten, maar pleiten wij voor een politiek programma dat machtsevenwichten wijzigt en de markten dwingt zich daaraan aan te passen. Door arbeid minder te belasten, wordt de vraag naar arbeid groter, zodat ook de vakbeweging kracht kan putten uit de schaarste op de arbeidsmarkt die daar op termijn - ondersteund door de demografische transitie - uit voortvloeit. Als onze voorstellen in Vlaanderen en in Europa weerklank vinden, is een duurzamere ontwikkeling mogelijk en behoren zinvolle pacts en contracten tussen werkgevers en werknemers tot de mogelijkheden.

Met deze ideeën willen wij geen afbreuk doen aan het pionierswerk van *Het Sienjaal*. Het werk van Coppieters-De Batselier heeft de verdienste een dialoog op gang te brengen over een nieuw radicaal democratisch project, over partij- en bewegingsgrenzen heen. Om vastgeroeste mensen voor het zoveelste initiatief te bewegen, is evenwel meer nodig dan een mooie analyse. Als het project niet de hoop kan wekken dat het de vicieuze cirkel van de crisis echt kan doorbreken, is de mobilisatiekracht ervan naar onze mening veeleer beperkt. Daarom lanceren wij deze ruwe schets van voorstellen voor concretisering van het economisch luik.

Is een ecologisch contract voldoende?

door Guy Quintelier

Vlaanderen heeft zeker behoefte aan progressieve frontvorming. Het is stellig de grote verdienste van het project Coppieters-De Batselier daartoe een aanzet te geven. Maar het project zoals het op schrift staat, kraakt in zijn voegen. Er zitten nogal wat interne contradicties in. Enkele van deze contradicties die verband houden met het 'ecologisch contract' worden hier aangeduid. Verdere discussie daarrond is zeker nodig.

Postmateriële waarden in een steeds armere wereld?

In de politieke uitgangspunten van Coppieters-De Batselier wordt gesteld dat dit radicaal democratisch project, en dus ook zijn contracten,

vertrekt vanuit een waardenkeuze. De gekozen emancipatorische, ethisch-politieke waarden liggen buiten de economische sfeer. De moderne 20ste-eeuwse ideologieën van liberalisme en socialisme worden namelijk in hetzelfde bedje ziek verklaard, omdat zij blijken "overwegend hun heil te hebben gezocht in de wezenlijk economische identiteit van de mens, de mens die, als individu of als lid van een klasse in een nietsontziende strijd tegen de schaarste verwickeld is. Welnu, die emancipatiegedachte heeft kennelijk zekere grenzen bereikt. De toenemende waardering die in de welvaartsstaten aan postmateriële waarden wordt gehecht kan gelden als een signaal dat wordt gezocht naar een andere zingeving, een zingeving 'beyond economics'."

Is echter op wereldvlak de nietsontziende strijd tegen de schaarste zodanig voorbij dat men zich boven de economisch-materiële realiteit zinvol verheven kan voelen? In het project zelf wordt aan het ecologisch contract, dat toch zou moeten handelen over de materiële relatie van de mens tot de natuur, absolute topprioriteit gegeven. Er wordt ook bevestigd dat er "een innig verband is tussen het ecologische en de sociale problemen". Het wordt zelfs "steeds duidelijker dat er een rechtstreeks verband bestaat tussen de milieudegradatie en de enorme sociale problemen van armoede en verpaupering in de derde wereld". Blijkbaar is de schaarste op mondiaal vlak niet voorbij. (Ook al wordt een gedeelte van de schaarste veroorzaakt door het feit dat de rest van de wereld wil leven als het rijke Westen, dan nog spruit deze 'mimetische begeerte' voort uit een fundamentele onrechtvaardigheid op materieel-economisch vlak). Zijn de grenzen van economische emancipatie door strijd tegen de schaarste op wereldvlak reeds bereikt? Zijn de gezochte postmateriële waarden niet veeleer een vlucht uit de mondiaal-economische ellende in een Vlaamse, religieuze "wij-identiteit" waarin rechts-extremistische partijen hun voedingsbodem vinden? Vervalt men met het pleidooi voor meer soberheid, zoals het in de oproep wordt verwoord, niet in het euvel waarvoor men in het vijfde politieke uitgangspunt verwittigt? Daar luidt het: "De mensen trachten te verzoenen met een afnemende welvaart door hen nieuwe (oude)